

РАЗВИВАНЕ НА ТРАНСВЕРСАЛНИ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЧРЕЗ ОБУЧЕНИЕТО ПО ЛИТЕРАТУРА В VIII КЛАС

Нели Минкова

Професионална гимназия по електротехника и електроника – Пловдив

В стратегическите документи на Министерството на образованието и науката, представящи държавната политика за образование и обучение в периода 2014 – 2020 г., вниманието се насочва към необходимостта от създаване на благоприятни условия за обучение и развитие в системата на училищното образование чрез изграждане на модерна образователна среда. Това е съобразено с европейските цели за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж във всички сфери на съвременния живот. За да стане това реалност, са необходими високи нива на знания, умения и компетентности. Глобалната цел на националната ни политика за развитие до 2020 г. е развитие на обществото ни на базата на интелекта и познанието.

Въвеждането на информационните технологии в образователната система прави обучителния процес по-гъвкав и по-ефективен, както и по-адекватен спрямо изискванията на съвременното интернет поколение, което разширява хоризонта си, търсейки и намирайки многобройни и различни канали за информация.

Високотехнологичният XXI век предоставя възможност за контакт с информационните технологии, които формират нови възприятия, умения, начин на мислене у съвременните ученици. Обучаемите са коренно различни не само от учителите, но и от предишните поколения по своите очаквания и стил на учене. Бързо се отегчават от традиционния подход на преподаване и неговата линейно-логическа последователност.

Учителят е изправен пред предизвикателството да опознава и внедрява в часовете си средствата на информационните и комуникационните технологии, които присъстват в ежедневието на неговите възпитаници. Сред приоритетите е прилагането на такива образователни стратегии, които да подпомагат развитието на подрастващите и да спомагат за изграждане на мислещи, можещи и инициативни личности, способни да се справят в съвременните условия на непрекъснато нарастващи изисквания.

Трансверсално обучение е обучение, насочено към формиране на умения и компетенции чрез междупредметни връзки, а трансверсални учебни часове са учебни часове, базирани на междупредметни връзки и насочени към формиране на ключови компетентности. Ученето през целия живот се дефинира като основна необходимост за всеки гражданин на обединена Европа с цел пълноценно включване в социалния живот, активно участие в процесите на работното място, осъществяване на мобилност и др. В рамките на Европейската квалификационна рамка са дефинирани 8 ключови компетенции:

- комуникация на майчин език;
- комуникация на чужд език;
- базисни компетенции по математика, наука и технологии;
- дигитални компетенции;
- умения как да се учи;
- междуличностни и граждански компетенции;
- предприемачество;
- социокултурни компетенции.

Предложената педагогическа практика при изучаването на учебния материал по литература в VIII клас се основава на използването на знанията и уменията на обучаемите за работа в интернет пространството, на естественния младежки интерес към новостите в информационните технологии и на креативността на учениците да ги прилагат в часовете по български език и литература.

Експерименталната разработка се проведе с учениците от VIII^{„д“} клас, специалност „Компютърна техника и технологии“ в Професионална гимназия по електротехника и електроника – Пловдив. Участниците са новопостъпили в гимназията, но са с ясно изразени интереси към иновациите в света на техниката. Ще се подготвят за професията „Техник на компютърна техника“ и работата с компютърните технологии е част от задължителната им професионална подготовка. Установява се, че за учениците е важно и необходимо да им се предостави сравнително нов тип технология на обучение – електронното. То дава възможност за онагледяване и привличане на тяхното внимание за усвояване на знанията при изучаване на теми от обучението по български език и литература. Компютрите създават реална възможност за интеграция и за тях е интересно и полезно да приложат своите знания и умения в областта на компютърните технологии при изучаване творчеството на Николай Лилив, Димчо Дебелянов, Христо Смирненски, Емилиян Станев, Николай Хайтов, Ивайло Петров.

В своите научни разработки за базовите подходи за трансверсални компетентности Яна Мерджанова (Merdzhanova, 2014) определя 6 подхода – генеалогичен, аксиологичен, мултисензорен, интердисциплинарен, динамично-моделиращ и експертен подход. Особено полезна за преподава-

теля е предложената педагогическа концепция, чрез която тези подходи на практика могат да се приложат в обучението по БЕЛ в VIII клас.

1. Глобална културна идея → Родовост → **Педагогическа концепция** → Генеалогичен подход към човека → **Личностна компетентност** → Генеалогическа компетентност → **Педагогическа конкретика** → Универсални явления – майчинство, лични жизнени генеалогии → **Произведения, изучавани в VIII клас, удачни за формиране на посочената компетентност** → Н.Хайтов – „Дервишово семе“, Бл. Димитрова – „Жена“, Е. Багряна – „Потомка“, Ив. Петров – „Преди да се родя“.

2. Глобална културна идея → Общочовешки ценности → **Педагогическа концепция** → Аксиологически подход към човека → **Личностна компетентност** → Аксиологична компетентност → **Педагогическа конкретика** → Възпитателни поколенчески отношения → **Произведения, изучавани в VIII клас, удачни за формиране на посочената компетентност** → Н. Хайтов – „Дервишово семе“, Ем. Станев – „Крадецът на праскови“, Ив. Петров – „Преди да се родя“.

3. Глобална културна идея → Синергизъм → **Педагогическа концепция** → Мултисензорен подход към човека → **Личностна компетентност** → Мултисензорна компетентност → **Педагогическа конкретика** → Междупредметни връзки → **Произведения, изучавани в VIII клас, удачни за формиране на посочената компетентност** → Хр. Смирненски – „Зимни вечери“, Ем. Станев – „Крадецът на праскови“, Н. Хайтов – „Дервишово семе“, П.Вежинов – „В един есенен ден по шосето“, Й. Радичков – „Нежната спирала“.

4. Глобална културна идея → Интеркултурност → **Педагогическа концепция** → Интердисциплинарна компетентност → **Личностна компетентност** → Интердисциплинарна компетентност → **Педагогическа конкретика** → Работа по проекти, междупредметни връзки → **Произведения, изучавани в VIII клас, удачни за формиране на посочената компетентност** → Всички изучавани творби.

5. Глобална културна идея → Холограмност → **Педагогическа концепция** → Динамично-моделиращ подход към човека → **Личностна компетентност** → Прогностична компетентност → **Педагогическа конкретика** → Интереси, кариерно развитие → **Произведения, изучавани в VIII клас, удачни за формиране на посочената компетентност** → Всяко едно изучавано произведение предлага подобна възможност.

6. Глобална културна идея → Диференциация и специализация → **Педагогическа концепция** → Експертен подход → **Личностна компетентност** → Екипна работа на ученика → **Педагогическа конкретика** → Работа в екип, ученическа експертиза → **Произведения, изучавани в VIII клас, удачни за формиране на посочената компетентност** → Всяко изучавано произведение предлага подобна възможност.

Тези подходи формират трансверсални компетентности, които са базови житейски компетентности на човека – да е част от „случващото се в живота“. Образованието не може да подготви личността за всички видове компетентности, защото действителността се променя според натрупаните дефицити, проблеми и приоритети. Възможно и желано е обаче ние, учителите, да се опитаме да формираме най-нужните и най-търсените за дадения момент. Образованието трябва да се съсредоточи върху трансверсалните компетентности на индивида като човешко същество и да му даде уменията да ги прегрупира и комбинира по различен начин според нуждите на социалната си еволюция.

Учебното съдържание по литература в VIII клас е свързано с осмислянето на фундаментални за всеки човек понятия – родовите и общочовешките ценности. Художествената литература влияе върху формирането на ценностната система на личността, помага на учениците да възприемат и анализират различните гледни точки на човечеството за схващания като родов свят, свят на народността, нацията, универсалната човешка общност. Човек е роден сред и за да живее с „другите“. Ето защо трябва да се научи да общува, цени и поддържа връзките си с другите хора. Но всяко обединение има правила, които трябва да познаваме и спазваме. Тези неписани закони и принципи наричаме „човешки ценности“. Те са различни в отделни етапи от развитието на човечеството и предвид краткия житейски опит на обучаемите доста често – непонятни за тях.

В процеса на работа по литература в VIII клас се изясняват връзките и отговорностите на личността към рода, народността, нацията. Доста често се пораждат противоречия между гледната точка на отделния индивид и общността.

Родов свят:	Универсални човешки ценности:
– брачна връзка по задължение;	– право на индивидуален избор;
– кръвна връзка и отговорност към другия;	– отговорност към себе си;
– родово имущество за първородния;	– индивидуална справедливост;
– отговорност към рода;	– свобода на личността.

А в катастрофално време като война („Крадецът на праскови“) тези нарушения водят до крах на всичко човешко:

Общочовешки ценности:	Нарушения:
– любов;	– омраза;
– търпимост;	– нетърпимост;
– равенство;	– неравенство;

– братство;	– делене на свои и чужди;
– свобода;	– робство;
– отговорност към себе си и другите;	– безотговорност.

Размислите върху тези конфликти в часовете по литература способстват за оформяне на морално-етични категории.

Учебното съдържание по БЕЛ в VIII клас предоставя на преподавателя множество възможности за формиране на базови трансверсални компетентности.

По отношение на генеалогичната компетентност най-важно е учениците да осъзнаят своята значимост и уникалност чрез рода и родовостта като единен субект – със самочувствие на потомък и на част от общността. Особено удачни за целта са произведенията на Н. Хайтов „Дервишово семе“, Бл. Димитрова „Жена“, Ел. Багряна „Потомка“, Ив. Петров „Преди да се родя“. Организирането на дискусия на тема „Семейството, бракът, семействеността днес – устои или окови?“ дава възможност обучаемите да осмислят и извършат ценностен прочит на миналото, на настоящето и на бъдещето. Генеалогичната компетентност може да бъде развивана и в обучението по БЕЛ в IX клас чрез изучаването на Библията като носител на общочовешки ценности и съвременни проекции.

Формирането на трансверсални умения в обучението по БЕЛ в VIII клас преподавателят започна още при работата върху творчеството на Николай Лилиев и творбата му „Тихият пролетен дъжд“. Базисните интерактивни форми на обучението, приложени в подготовката и представянето на съответния учебен материал, са: „облачни технологии“ – DROPBOX, презентации с POWERPOINT и PREZI, работа в EXCEL. Обучението за работа с POWERPOINT в българското училище започва още от V клас и обучаемите умеят да използват ресурсите на този вид презентации. За да се провокира интерес към учебния материал и да се формират нови умения в комплекса часове по литература, се насочихме към презентации с PREZI.

PREZI е иновативна форма за презентации, създадена през ноември 2009 г., и е продукт на малка унгарска софтуерна компания Zui Labs, основана в Будапеща. PREZI работи на базата на flash и може да бъде използвана и онлайн, и офлайн благодарение на разработения офлайн плейър. Интегрира безпроблемно снимки, видео, аудиофайлове, pdf, EXCEL, POWER POINT и KEYTONE. Позволява да се създават нелинейни презентации, където може да се увеличават мащаби, използвайки визуална карта, съдържаща думи, връзки, изображения, видео и т.н.

Предимствата на презентациите са, че са атрактивни, могат да се представят и онлайн, и офлайн, което разширява диапазона на работа.

Усвояване на знания и умения за изработване на подобни презентации не се предвижда в учебната програма по предмета „Информационни технологии“ за VIII клас и чрез серия от уроци се стремиме към „знания и умения в аванс“.

В съчетание с иновативните педагогически подходи „Учене чрез сътрудничество“, „Пирамида“, „Панелна дискусия“ и „Мозъчна карта“ при оценката и резултатите от усвояването на учебното съдържание предлагат един осъвременен модел на обучението по български език и литература, напълно отговарящ и задоволяващ потребностите на младото „информационно“ поколение.

Предложената педагогическа практика премина през два етапа – подготвителен и същински.

**ПОДГОТВИТЕЛЕН МОДУЛ:
основан на работата в DROPBOX и изготвянето на презентации
чрез PREZI и POWERPOINT
(3 учебни часа)**

1. час – работа върху творчеството на Николай Лилиев

Запознаване на учениците с презентацията PREZI при изучаване на житейския и творчески път на Николай Лилиев. Компютърната презентация бе разработена от учителя и даде възможност на учениците да се убедят в предимствата на този тип презентация – представяне онлайн и офлайн, увеличаване на мащаба, за да се акцентира върху даден елемент, вграждане на видео (в случая изразително четене на творбата „Тихият пролетен дъжд“).

2. час – обучение за изработване на презентация PREZI

1. Провеждане на обучение за работа с PREZI съвместно с преподавател по „Компютърна техника и технологии“, който в рамките на 1 учебен час представи на обучаемите стъпките за изграждане на подобна компютърна презентация, а учениците приложиха новоусвоените умения, създавайки в реално време свой продукт, изграден от 4 слайда.

2. Създаване на „облак“ в DROPBOX.

2.1. Генериране e-mail адрес на класа в https://passport.abv.bg/app/profiles/servicelogin_pgee8d@abv.bg

Преподавателят създаде в интернет *облак* на класа, в който е оформена отделна папка за всеки ученик. В *облака* се поставят задачите, сроковете за изпълнение, критериите за оценка на реализираните продукти, както и таблица в EXCEL, чрез която всеки ученик и родител може да проследи изпълнението на заданията, пропуските и преодоляването им или не от страна на обучаемите. Работата в DROPBOX позволява да се осъществява връзка с ученик и родител независимо от времето и местоположението, да се коментират изготвените задачи, да се нанасят корекции (ако е необходимо).

2.2. Предоставяне в *облака* на обучаемите алгоритъм за изработване на презентации чрез PREZI, както и образователни видеоклипове по темата, които ще подпомогнат учениците при усвояване на знания за работа с PREZI.

2.3. След усвояване на знания за творчеството на Николай Лилиев, за жанровите и тематичните специфики на произведението „Тихият пролетен дъжд“ се поставя задача за домашна работа – изготвяне на презентация с PREZI на тема „Лирическа тема, лирически мотиви и лирически образи в „Тихият пролетен дъжд“.

Разработките се поставят в личната папка на ученика в *облака* на класа. Преподавателят оценява презентациите по 4 предварително зададени критерия:

- адекватност и пълнота на съдържанието с оглед на поставената задача;
- езикови компетентности;
- визия на презентацията;
- презентиране на електронния продукт.

3. час – обсъждане на домашните задания

В рамките на един учебен час обучаемите, подпомагани от учителя, обсъдиха 3 групи презентации, оценени с висока, средна и ниска оценка. Учениците коментираха силните и слабите страни на разработките, откриваха и коригираха езиковите грешки, изразяваха мнение за визията на презентациите.

Бяха отчетени най-често срещаните недостатъци:

- прекалено много текст;
- отклоняване от поставената дидактическа задача;
- допуснати езикови грешки – правописни и пунктуационни;
- много дълга презентация;
- неправилно структурирано съдържание;
- „четене“ от презентацията;
- много дребен шрифт и/или много ефекти, отклоняващи вниманието;
- неумело представяне на електронния продукт с оглед на техниките на говорене.

По този начин се даде възможност да осмислят доколко техните презентации отговарят на поставените критерии, превърна ги от пасивни наблюдатели в активни оценители и самооценители, обогати знанията за най-често допусканите езикови грешки и начините за редактиране.

Рецензирането на презентациите включи прилагането на различни усвоени знания и умения – езикова грамотност, редактиране на текст, подбор на естетически издържани изображения. Създаде се атмосфера на критичност, но и на доверие и визискателност.

Оценявайки толерантно другите, учениците развиваха и самокритичност към собствените си постижения, преосмисляха и отчитаха пропуските в

презентациите си. Чрез приемане на чуждото мнение и оценките на другите обучаемите осъзнават своите грешки, предприемат мерки за отстраняването им, участват активно в диалог, като така развиват ценни граждански и социални умения.

Преподавателят въведе данните от проверката на индивидуалните презентации в създадената в *облака* на класа таблица и установи.

По I група критерии – „Адекватност и изчерпателност с оглед на поставената задача“, най-успешно (73%) учениците са се справили с осмислянето на дидактическата задача, най-много пропуски (19%) има по отношение на изчерпателността и най-големи колебания – при структурирането на презентациите (69%).

По II група критерии – „Визия на презентацията“, обучаемите успяват да подберат удачен шрифт (88%), но не са използвали пълноценно възможностите за подходящ подбор на снимков материал и ефекти (42%).

По III група критерии – „Владеене на езиковите норми“, най-голям процент са колебанията при използването на пунктуационната (77%) и правописната норма (65%).

По IV група критерии – „Презентиране на електронния продукт“, най-големи затруднения учениците имат при убедителното представяне на презентациите (77%).

Критерии	НАЧАЛЕН		
	Да	Не	До известна степен
1. АДЕКВАТНОСТ И ИЗЧЕРПАТЕЛНОСТ С ОГЛЕД НА ПОСТАВЕНАТА ЗАДАЧА:			
1.1. Презентацията отговаря на поставената задача.	73%	4%	23%
1.2. Презентацията е изчерпателна.	35%	19%	46%
1.3. Презентацията е правилно и ясно структурирана.	19%	12%	69%
2. ВИЗИЯ НА ПРЕЗЕНТАЦИЯТА:			
2.1. Ясен, достъпен за възприемане шрифт.	88%	0%	12%
2.2. Добър подбор на снимков материал.	27%	42%	31%
2.3. Умело подбрани ефекти.	12%	42%	46%
3. ЕЗИКОВА КУЛТУРА:			
2.1. Владеене и прилагане на граматичната норма.	69%	15%	15%
3.2. Владеене и прилагане на правописната норма.	27%	8%	65%
3.3. Владеене и прилагане на лексикалната норма.	100%	0%	0%

3.4. Владее и прилага на пунктуационната норма.	19%	4%	77%
4. ОЦЕНКА НА ПРЕЗЕНТИРАЩИЯ ЕКИП:			
4.1. Речта на презентирателите е ясна.	31%	4%	65%
4.2. Презентирателите бяха уверени и убедителни	15%	8%	77%
СРЕДНО	43%	13%	44%

След анализ на посочените данни обучаващият предприе следните мерки.

– В часовете по „Български език“ актуализира знания за правописна и пунктуационна норма.

– Изготви тестове, в които включи задачи с най-често допусканите езикови грешки, и ги предостави на обучаемите в *облака* на класа.

– Постава групови задачи, свързани с умения за анализ и синтез на информация.

Таблицата с индивидуалната и груповата оценка на класа бе предоставена в *облака* на класа, за да се запознаят учениците и родителите.

През учебната година обучаващите изработиха екипно и индивидуално много презентации, свързани с изучавания материал – „Скрити вопли“ на Димчо Дебелянов, „Крадецът на праскови“ на Емилиян Станев и др.

СЪЩИНСКА ЧАСТ

Първи блок уроци: Образната система в „Дервишово семе“ на Николай Хайтов (2 учебни часа)

1. След усвояване на знания за творческата история, сюжета, композицията и нравствено-етичните внушения на творбата учениците се запознаха с екранизацията „Орисия“ по сценарий и режисура на Никола Корабов, оператор – Пламен Сомов. Създадена е по мотиви от разказа „Дервишово семе“ на Николай Хайтов. Музиката във филма е композирана от Никола Корабов. Преподавателят зададе екипни задачи – презентации за образите на Рамадан, Силвина, дядото и бабата – Руфат по следните критерии:

- външно портретно описание според текста и филма – прилики и разлики;
- отношение към повелите на рода;
- отношение към любовта;
- изводи за героя и неговата същност според творбата.

Работейки по зададения модел, учениците използват огромна база данни от глобалното интернет пространство, редуцират необходимата им информация и я систематизират според нуждите на конкретната си задача, развиват уменията си за работа в екип и стават част от единна учебна общност, развиват творческия си потенциал и го прилагат на практика.

Изработените презентации биват съгласувани най-напред с администраторите на „облака на класа“, след което представени от тях на учителя и подготвени за представяне пред класа. Като изискване е поставено последният слайд от всяка презентация да съдържа архаичните думи, с които обучаемите са се сблъскали в хода на своята работа, и тяхното значение. Целта е всички тези думи да бъдат събрани и добавени към електронния речников фонд на ПГЕЕ – Пловдив, под формата на електронен речник на архаичните думи и да бъдат достъпни за широк кръг от обучаеми.

2. В рамките на 2 учебни часа екипите представиха своя електронен продукт и се обсъдиха силните и слабите страни на презентациите.

Портретна характеристика

Руфат

- ▶ Зрял, възрастен
- ▶ Мързелив, не помага на никого
- ▶ Горделив, себелюбив, надменен
- ▶ Богат, купува Силвина без да се интересува от чувствата ѝ.

Рамадан от друга страна...

- ▶ Неопитен, още дете
- ▶ Работлив, помага на дядо си
- ▶ Истински обича Силвина

2. Значение на името

Символното значение на ето Рамадан, което започва свещен месец за мюсюлманите, през който пости, защото след него започва новия живот.

Попълниха се анкетни карти за участието на всеки ученик в екипната работа, а след това преподавателят отчете резултатите в индивидуалната таблица на всеки обучаем и в таблицата на класа.

№	Име и фамилия, клас	Подготви удачни цитати		Активно участва при формулиране на изводите		Активно участва в подбора на изображения		Активно участва в техническото оформяне на презентацията		Активно участва в представянето на медийния продукт		Толерантен е към различното мнение		Обща оценка за работата на ученика при изготвяне на презентацията								
		да	не	известна степен	да	не	известна степен	да	не	известна степен	да	не	известна степен	да	не	известна степен	2	3	4	5	6	
1																						
2																						
3																						
4																						
5																						
6																						

- В съпоставка с предходните презентации се установява:
- повишаване ефективността на екипната работа;
 - намаляване на правописните, граматическите и пунктуационните грешки;
 - нарастване на увереността и самочувствието при представяне на електронния продукт, умело контролиране силата на гласа, жестовете, мимиките;
 - по-качествено изработване на презентациите по отношение на ефекти, снимков материал, включени видеа.

Критерии	НАЧАЛЕН			КРАЕН		
	Да	Не	До известна степен	Да	Не	До известна степен
1. АДЕКВАТНОСТ И ИЗЧЕРПАТЕЛНОСТ С ОГЛЕД НА ПОСТАВЕНАТА ЗАДАЧА:						
1.1. Презентацията отговаря на поставената задача	73%	4%	23%	96%	0%	4%
1.2. Презентацията е изчерпателна.	35%	19%	46%	58%	0%	42%
1.3. Презентацията е правилно и ясно структурирана.	19%	12%	69%	50%	0%	50%
2. ВИЗИЯ НА ПРЕЗЕНТАЦИЯТА:						
2.1. Ясен, достъпен за възприемане шрифт.	88%	0%	12%	100%	0%	0%
2.2. Добър подбор на снимков материал.	27%	42%	31%	38%	15%	46%
2.3. Умело подбрани ефекти.	12%	42%	46%	31%	27%	42%
3. ЕЗИКОВА КУЛТУРА:						
3.1. Владее и прилага на граматичната норма.	69%	15%	15%	88%	0%	12%
3.2. Владее и прилага на правописната норма.	27%	8%	65%	81%	0%	19%
3.3. Владее и прилага на лексикалната норма.	100%	0%	0%	100%	0%	0%
3.4. Владее и прилага на пунктуационната норма.	19%	4%	77%	69%	0%	27%
4. ОЦЕНКА НА ПРЕЗЕНТИРАЩИЯ ЕКИП:						
4.1. Речта на презентиращите е ясна.	31%	4%	65%	88%	8%	4%
4.2. Презентиращите бяха уверени и убедителни.	15%	8%	77%	42%	8%	50%
СРЕДНО	43%	13%	44%	70%	5%	25%

Втори блок уроци: Съпоставка между родовите ценности в разказа на Николай Хайтов „Дервишово семе“ и повестта на Ивайло Петров „Преди да се родя“ (2 учебни часа)

След усвояване на знания за произведенията и техните автори преподавателят предостави на учениците възможността да драматизират по избор откъс от посочените творби.

Драматизацията е ролева игра, при която се възпроизвежда определен сценарий под формата на диалог, монолог, пантомима. Участниците „влизат в кожата“ на героите, мислят и действат като тях. Целта е да се преживее определен проблем или ситуация, при което на базата на емоционалното включване да се осмислят реални проблеми.

Обучаемите се спряха на епизода с годежа в повестта „Преди да се родя“ на Ивайло Петров. Изборът според учениците бе мотивиран от иронично-хумористичния поглед на повествователя към значими за родовия свят проблеми – кръвната връзка, грижата за семейството, опазване на родовото имущество.

С много ентузиазъм и отговорност с помощта на учителя те изработиха сценарий за драматизация. Тази дейност спомогна да се развият умения за анализ и синтез – анализ на творбата, генериране и конструиране на собствен вариант за драматизация. Разпределението на ролите бе извършено изцяло от участниците, като се съобразиха желанията и възможностите на всеки един индивид. Подготовката на представлението разви уменията им за работа в екип, чувството за толерантност към чуждото мнение, критичността и самокритичността на обучаемите. А освен това те искрено се забавляваха.

След представяне на драматизацията класът се раздели на 6 екипа с по 4-ма участници и анализираха двете произведения предвид следните задачи:

1. Цел на сватбата.
2. Осъществяване на годежа.
3. Отношение към брачната връзка (първата брачна нощ).

4. Кражбата на невестата.
5. Отношение към кръвната връзка (раждането на детето и грижата за семейството).
6. Отношение на героите към повелите на рода.

I екип – работят върху 1. и 2. точка в „Дервишово семе“.
 II екип – работят върху 1. и 2. точка в „Преди да се родя“.
 III екип – работят върху 3. и 4. точка в „Дервишово семе“.
 IV екип – работят върху 3. и 4. точка в „Преди да се родя“.
 V екип – работят върху 5. и 6. точка в „Дервишово семе“.
 VI екип – работят върху 5. и 6. точка в „Преди да се родя“.

Учениците откриват в текста ключови цитати, чрез които анализират поставения проблем, записват ги върху постер и аргументирано защитават своето становище, представено публично от говорител на групата.

Критерии	„Дервишово семе“	„Преди да се родя“
1. Цел на женитбата	Да се продължи родът. Ти за семе ще ми трябваш. Тука искам на Асан Дервишов внук да писне...	Сдобиване с работна ръка и имот. решиха да се сдобият с още две работни ръце...
2. Осъществяване на годеща	Набързо, 3 дена, никой не пита Рамадан дали иска, или не. Любовта на бабата и дядото се проявява чрез избора на невестата. Мен не попита. За такива работи тогава не питаха дето се женеха... ..момиче като пеперудка, бяло като мляко, със замиглени очета...	Бабата дълго оглежда момите, поверява годеща на Гочо Патладжана. Разговорът между двете фамилии е пазарлък и е оприличен на военни действия. Майка ми не бе подозирала, че струва толкова скъпо.... Цели четири часа играха на достойнство, демонстрирайки го със стрелба от най-разнокалибрени оръжия...
3. Отношение към брачната връзка (първата брачна нощ)	Невинност и романтичност, поражда се любов между младите, играят на пумпал, защото не са съзрели за брак. Седял съм половинка от саатчето като вдървен, без да смея нито да гъкна, нито булото да ѝ сваля. Така хубаво сме се заиграли, че не усетихме кога пропяха първите петли.	Липсва нежност и красота. Оприличена е на боксова среща. ...а баща ми все още стоеше на ръба на ринга, опрял гръб на въжетото, без да направи крачка към противника...

4. Кражбата на невестата	Трагедия за фамилията. Сетне каквото се случи, мина ей оттука, през сърцето го прекарах...	Недоразумение, което родителите приемат като дар, защото погрешно откраднатата мома е много богата. Дядо подръпна мустак, поухили се и от лицето му потече мазно. Каишевите бяха едни от най-заможните в Могиларово.
5. Отношение към кръвната връзка (раждането на детето и грижата за семейството)	Основен приоритет; дори любовта към Силвина не може да накара героя да спре да се грижи за семейството. Отначало си виках да подрасне детето, да го отбие майка му, че тогава да разрежа корема на Руфатя.	Раждането на детето е представено като състезание с раждането на едно теле. Животното се оказва по-важно. ...вместо да се състезавам в раждането си с някоя знаменита личност... аз спринтирах към белия свят с едно теле.
6. Отношение на героите към повелите на рода	Животът им е изпълнен с драматизъм и противоречия, но подчинен на законите на рода.	Родовите повели се изпълняват формално, героите търсят изгода от всяка ситуация.

Публичното изказване по литературен проблем способства за развиване и усъвършенстване на умения за извличане на информация, анализиране на спецификата на темата, формулиране на теза и изграждане на аргументация. Едновременно с това се обръща внимание на правоговорната норма, подбор на удачна интонация и логическо ударение.

Чрез серията уроци и изпълнението на поставените задачи учениците постигнаха следните резултати.

1. Развиха уменията за извличане, редуциране и систематизиране на знания.

2. Усвоиха нови знания и умения за работа с презентации PREZI, които ще използват в бъдещото си лично и професионално развитие (не само в училище).

3. Усъвършенстваха умения за работа в екип, за проява на толерантност, критичност и самокритичност при обсъждане на презентациите и екипната дейност в часа.

4. Постигнаха индивидуален комфорт при изработване на домашната работа в зависимост от различните стилове на учене, място, време, избор на различни източници. За преподавателя бе интересно да наблюдава и анализира астрономическото време, в което учениците са най-активни в *облака*.

5. Поеха лична отговорност при изработването на презентациите – учениците реално прецениха възможностите си и разпределиха задачите в зависимост от „силните“ страни на всеки член на екипа.

6. Проявиха индивидуална активност – двама от учениците поеа отговорността за администриране на *облака* на класа и изработиха индивидуална папка на всеки обучаем.

7. Чрез ролевите игри на оценители демонстрираха критичност, самокритичност, възискателност, уважение към чуждото мнение.

8. Формира се усещане за значимост и равнопоставеност между ученик – учител.

9. Развиха креативността и естетическия си вкус при избора и изготвянето на презентациите.

10. Актуализираха знания и умения, свързани с езиковите правила и редактирането.

11. Повиши се езиковата култура на обучаемите.

12. Усвоиха умения за публично представяне и защита на свой продукт.

13. Превърнаха се от пасивни в активни участници в учебния процес и разчупиха традиционния модел на преподаване, като усвоиха знания по забавен и атрактивен начин.

14. Създаването на електронен библиотечен фонд в ПГЕЕ, достъпен за ученици и преподаватели, постави фундамент за използването на е-ресурси при обучението по български език и литература от VIII до XII клас, който ще бъде обогатяван и надграждан в бъдеще.

15. Изработените компютърни презентации се съхраняват на електронен носител и могат да се използват при дистанционно обучение на ученици със СОП.

16. Чрез таблицата, изработена от преподавателя и поставена в *облака* на класа, се даде възможност всеки обучаем да проследи качеството си на работа през учебната година; осъществи се и връзка с родителите, които също имат достъп до *облака*.

17. Преподавателят проследи дейността на учениците в часовете по БЕЛ, анализира резултатите и изгради стратегия за преодоляване на пропуските.

В резултат на приложената технология за формиране на трансверсални компетентности учениците усвоиха успешно различни социокултурни, езикови и литературни компетентности, регламентирани в ДОИ (Приложение №1:7–16), както и различни ключови знания, умения и компетентности, утвърдени от Меморандума за учене през целия живот, приет от Европейската комисия през 2000 г.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Andreev, M. (1995). *Otsenyavaneto v uchilishe*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“ [Андреев, М. (1995). *Оценяването в училище*. София: УИ „Св. Климент Охридски“].

- Atanasov, Vl. (2012). *Literatura za VIII klas*. Sofia: Kragozor [Атанасов, Вл. (2012). *Литература за VIII клас*. София: Кръгозор].
- Boykova, F. (2016). *Komunikativni strategii v obuchenieto po balgarski ezik*. Plovdiv: UI "Paisiy Hilendarski" [Бойкова, Ф. (2016). *Коммуникативни стратегии в обучението по български език*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“].
- Balgarski talkoven rechnik* (2012). Sofia: „Наука i izkustvo“ [Български тълковен речник (2012). София: „Наука и изкуство“].
- Vasileva, K. (2015). *Transversalno obuchenie chrez transversalni chasove*. – *Balgarski ezik i literatura*, kn. 4 [Василева, К. (2015). *Трансверсално обучение чрез трансверсални часове*. – *Български език и литература*, kn. 4]
- Valkanova, V. & Dermendzhieva, G. (2006). *Interaktivnostta v uchebniya protses*. Sofia: EVROPRES [Вълканова, В. & Дерменджиева, Г. (2006) *Интерактивността в учебния процес*. София: ЕВРОПРЕС].
- Ganev, St. (2001). *Audio-vizualni i informatsionni tehnologii v obuchenieto*. Sofia: TipTopPres [Ганев, Ст. (2001). *Аудио-визуални и информационни технологии в обучението*. София: ТипТопПрес].
- Dermendzhieva, G. (2000). *Образованието v balgarskoto Internet prostranstvo*. – *Образование i kariera*, kn. 6 [Дерменджиева, Г. (2000). *Образованието в българското интернет пространство*. – *Образование и кариера*, kn. 6].
- Dimchev, K. (2010). *От znanietsentristki podhod kam kompetentnosten podhod na znaniyata po balgarski ezik* – *Elektronno spisanie Liter Net* [Димчев, К. (2010). *От знаниецентристки подход към компетентностен подход на знанията по български език*. – *Електронно списание Liter Net*].
- Klark, R. (2013). *Kray na skukata v chas*. Sofia: Iztok-Zapad [Кларк, Р. (2013). *Край на скуката в час*. София: Изток – Запад].
- Kostova, Z. (1999). *Kak da uchim uspeshno*. – *Pedagog*, kn. 6 [Костова, З. (1999). *Как да учим успешно*. – *Педагог*, kn. 6].
- Lazarova, St. (2012). *Evropeyski obrazovatelni iziskvaniya za obuchenie v digitalna sreda*. – *Strategii na obrazovatelnata i nauchnata politika*, kn. 6 [Лазарова, Ст. (2012). *Европейски образователни изисквания за обучение в дигитална среда*. – *Стратегии на образователната и научната политика*, kn. 6].
- Padeshka, M. (2012). *Transversalnite kompetentnosti v obuchenieto po balgarski ezik* – *Igri, aktori, roli v klasnata staya i zhivota, Yubileen sbornik s dokladi ot natsionalnata konferentsiya v chest na prof. d.p.n. Mariya Gerdzhikova*. Sofia: Bulvest 2000 [Падешка, М. (2012). *Трансверсалните компетентности в обучението по български език*. – *Игри, актьори, роли в класната стая и живота, Юбилеен сборник с доклади от националната конференция в чест на проф. д.п.н. Марија Герджикова*. София: Булвест 2000]

- *Игри, актьори, роли в класната стая и живота, Юбилеен сборник с доклади от националната конференция в чест на проф. д.п.н. Мария Герджикова*. София: Булвест 2000].
- Rasheva-Merdzhanova, Y. (2014). *Bazovi metodicheski podhodi za transversalni kompetentnosti*. Sofia: UI "Sv.Kliment Ohridski" [Пашева-Мерджанова, Я. (2014). *Базови методически подходи за трансверсални компетентности*. София: УИ „Св. Климент Охридски“].
- Forsayt-Peucheva, R. (2010). *Elektronnoto obuchenie – teoriya, praktika, aspekti na pedagogicheskiya dizayn – Spisanie na Sofiyskiya universitet za elektronno obuchenie*, kn.1 [Форсайт-Пейчева, Р. (2010). *Електронното обучение – теория, практика, аспекти на педагогическия дизайн – Списание на Софийски университет за електронно обучение*, кн.1].
- Tsankov, N. (2010). *Ot transversalni kompetentnosti kam transversalna lichnost v obuchenieto chrez ezik – Strategii na obrazovatelната i nauchната politika*, kn. 3 [Цанков, Н. (2010). *От трансверсални компетентности към трансверсална личност в обучението чрез език. – Стратегии на образователната и научната политика*, кн.3].
- Tsankov, N. & Genkova, L. (2009). *Kompetentnostniyat podhod v obrazovaniето*. Blagoevgrad: UT „Neofit Rilski“ [Цанков, Н. & Генкова, Л. (2009). *Компетентностният подход в образованието*, Благоевград: УТ „Неофит Рилски“].
- <http://office.microsoft.com/bg-bg/excel-help/HP001233728.aspx> <http://www.slideshare.net/sarnichka/excel-12562006>

DEVELOPMENT OF TRANSVERSAL COMPETENCES BY TEACHING LITERATURE IN 8. GRADE

✉ **Ms. Neli Minkova**

Vocational School of Electrical Engineering

Plovdiv, Bulgaria

E-mail: neli_minkova2@abv.bg